

DESCOPERIRI MONETARE INEDITE ÎN LUMINA ARHIVELOR MUZEULUI ALEXANDRU SAINT-GEORGES

Aurelia Duțu

Deosebit de activ în activitatea muzeistică românească, Alexandru Saint-Georges s-a născut la 20 aprilie 1886, la Botoșani¹. A absolvit în 1904 școala Fiilor de Militari la Iași, definitivându-și studiile militare în Germania. Revenit în țară în anul 1908 este detașat la Regimentul 2 Roșiori din Bârlad, apoi urmează Școala Specială de Cavalerie de la Târgoviște absolvită în 1909². Creație a sa, muzeul care îi poartă numele a funcționat la început la Bârlad, între anii 1908-1915, fiind mutat la Târgoviște în 1915³. În anul următor, 1916, când Al. Saint-Georges era pe front, muzeul a fost distrus și colecția dispersată. În 1921, primește o răscumpărare a pagubelor de la stat în valoare de 1.350.000 lei, muzeul fiind reînființat și mutat într-un așezământ regal⁴. În 1932, Al. Saint-Georges a donat muzeul Fundațiilor Culturale Regale, motivul principal fiind necesitatea unui spațiu complex pentru păstrarea multiplelor și variatelor tipuri de colecție, dar și pentru studierea acestora⁵. Colecțiile muzeului au crescut semnificativ după această dată, unul dintre meritele întemeietorului fiind faptul că a reușit să atragă numeroase donații. În 1945, prin legea de reorganizare a Fundației Regale muzeul a trecut în subordinea Ministerului Artelor. În contextul tulbure al anului 1948, Al. Saint-Georges, fost coleg de școală cu regele Carol II⁶, a fost pensionat, iar muzeul a fost desființat, rămânând în continuare de găsit o soluție pentru bogatele colecții pe care le avea în păstrare. În 14 decembrie 1948, Ministerul Artelor și Informațiilor lua decizia dispersării colecțiilor, care vor fi preluate de către alte instituții⁷. Colecția de numismatică, la care ne vom referi în continuare, era păstrată în sediul din str. Maria Rosetti nr. 19, cuprinzând monede, bancnote, medalii, plachete, decorații, insigne, la care se adăuga un lot semnificativ de piese filatelice. Potrivit inventarului întocmit în anul 1940 colecția de numismatică avea 13.933 piese, dintre care numeroase monede grecești, romane, bizantine și medievale⁸. La

¹ Ștefan Păun și Ioana Blănaru, *Muzeul Al. Saint Georges*, București, 2008, p. 8-9.

² *Ibidem*, p. 14-15.

³ Ana-Felicia Diaconu, *Muzeul Alexandru-Saint George. Repere istorice*, Hrisovul, 4-5, 1999, p. 241-242.

⁴ Virgiliu Teodorescu, *Contribuțiile la un portret de muzeograf: Alexandru Saint-Georges*, Muzeul Național, 9, 1997, p. 129.

⁵ *Ibidem*, p. 130; Ștefan Păun și Ioana Blănaru, *op.cit.*, p. 40-42.

⁶ *Ibidem*, p. 13.

⁷ *Ibidem*, p. 100

⁸ Virgiliu Teodorescu, *op.cit.*, p. 131-132.

împărțirea colecțiilor, monedele au fost preluate de către Muzeul Național de Antichități (în prezent Institutul de Arheologie “Vasile Pârvan” al Academiei Române) și nu de Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei, așa cum apare eronat într-un studiu recent dedicat Muzeului Saint-Georges⁹. Potrivit datelor aflate în registrul de inventar păstrat la Cabinetul Numismatic al Institutului de Arheologie “Vasile Pârvan”, în urma procesului verbal din 27 ianuarie 1949 au fost preluate de către Bucur Mitrea, 11.164 de monede de aur, argint și bronz. Colecția a fost reorganizată și inventariată în 1960, constituind în prezent fondul Al. Saint-Georges (inventar 235). În anii ‘80, o parte din acest fond, în special monedele medievale românești, a fost transferat la Muzeul Național de Istorie a R.S.R. (în prezent Muzeul Național de Istorie a României). Ca și în cazul colecțiilor, arhiva Muzeului Al. Saint-Georges a fost dispersată, fiind pierdute sau rătăcite informații privind proveniența unor piese. De pildă, colecția de numismatică a fost preluată fără înregistrările sau procesele-verbale de intrare în muzeu ale pieselor. Ulterior preluării, proveniența unor piese a fost reconstituită după înregistrările aflate pe plicurile inițiale, însă fără informațiile referitoare la contextul descoperirii. Totodată, pentru multe exemplare nu se cunoaște decât că au făcut parte din colecția muzeului Al. Saint-Georges. În privința clarificării provenienței unor piese un aport însemnat îl are cercetarea documentelor rămase din arhiva fostului muzeu, păstrată în prezent la Arhivele Naționale Istorice Centrale. Procesele verbale, însemnările și corespondența Muzeului Al. Saint-Georges adaugă noi informații privind circulația monetară din perioada medievală și începutul epocii moderne prin menționarea unor descoperiri numismatice rămase încă inedite.

După anul 1932, când a fost donat Fundațiilor Culturale Regale o serie de descoperiri monetare au fost îndreptate către Muzeul Al. Saint-Georges. De pildă, în mai 1933 jandarmeria din județul Dâmbovița trimitea printr-un delegat un kilogram de bani vechi din aramă, care alcătuiau un tezaur descoperit pe raza comunei Cojasca¹⁰. Din păcate, nu s-au păstrat alte referiri cu privire la această descoperire. În noiembrie 1934, jandarmeria din județul Covurlui înainta muzeului un tezaur alcătuit din 77 monede de aramă, emise în anul 1813 (probabil emisiuni austriece), descoperit în comuna Foltești¹¹. Și în acest caz nu s-au păstrat detalii în legătură cu structura pe emitenți a tezaurului.

Mai multe informații s-au păstrat însă în privința unei descoperiri monetare din comuna Petrești, jud. Bacău, adusă la Muzeul Al. Saint-Georges de către jandarmeria județeană în iunie 1935 (Potrivit notei întocmită de jandarmerie, cele 12 monede de argint au fost descoperite de Gheorghe Emil Corozeanu, în cursul unor lucrări agricole. Printr-o fericită întâmplare s-a păstrat nu numai nota, ci și o

⁹ Ștefan Păun și Ioana Blănaru, *op.cit.*, p. 101, nota 336.

¹⁰ D.A.N.I.C., fond Muzeul Saint-Georges, dosar 2/1935, f. 76.

¹¹ *Ibidem*, dosar 1/1934, f. 130.

listă cu detalii în privința monedelor recuperate¹². Descoperirea acestei liste în fondul Al. Saint-Georges păstrat la D.A.N.I.C. a permis identificarea a 11 piese aflate în prezent în colecția de numismatică a Institutului de Arheologie “Vasile Pârvan”. Confruntarea listei aflată în arhive cu piesele aflate în colecția Institutului, unele dintre ele având încă plicurile vechi din perioada interbelică, a condus la reconstituirea acestei descoperiri rămasă încă inedită. Redăm în continuare în ordine cronologică structura tezaurului descoperit la Petrești, jud. Bacău menționând numărul de inventar actual pentru fiecare exemplar identificat.

1. Lituania, Ștefan Bathory, 3 groși, anul 1581, inv. 235/5615;
2. Polonia, Ștefan Bathory, 3 groși, anul 1586, inv. 235/5648;
3. Polonia, Sigismund III, 3 groși, anul 1592, inv. 235/5697;
4. Polonia, Sigismund III, 3 groși, anul 1595, inv. 235/5742;
5. Polonia, Sigismund III, 3 groși, anul 1596, inv. 235/5761;
6. Polonia, Sigismund III, 3 groși, anul 1596, inv. 235/5769;
7. Polonia, Sigismund III, 3 groși, anul 159(6?), inv. 235/5987;
8. Polonia, Sigismund III, 3 groși, anul 1598, inv. 235/5810;
9. Polonia, Sigismund III, 3 groși, anul 1599, inv. 235/5815;
10. Polonia, Sigismund III, 3 groși, anul 1599, inv. 235/5816;
11. Polonia, Sigismund III, 3 groși, anul 1601, inv. 235/5837;
12. Danzig, Sigismund III, ort ?, anul 1615, inv. ?

Ultima monedă din tezaur (nr. 12) nu a fost identificată cu precizie, în fondul Al. Saint-Georges fiind păstrate mai multe exemplare emise de regele polonez Sigismund III la Danzig (Gdansk). Această ultimă piesă stabilește și data încheierii tezaurului, 1615, an care dezvăluie și un posibil motiv al ascunderii: luptele pentru domnia Moldovei. Amintim că în toamna anului 1615 a avut loc răscoala mării boierimi împotriva domnului Ștefan Tomșa, înăbușită în urma bătăliei de la Fântâna lui Păcurar (Iași), 75 de boieri fiind executați. La puțină vreme după răscoala boierilor, în noiembrie 1615, pretedentul Alexandru Movilă, cu sprijin polonez, îl înfrânge la Tătăreni pe Ștefan Tomșa, devenind noul domn al Moldovei.

După cum reiese din procesele verbale de intrare păstrate în arhivă, Muzeul Al. Saint-Georges a primit începând cu anul 1932 numeroase donații printre care și piese numismatice (monede, medalii, plachete și filatelie). Unele dintre ele depășesc valoarea strict numismatică alcătuind izvoare pe baza cărora se poate reconstitui circulația monetară în perioada medievală. În această situație se află o donație din anul 1943, care cuprinde patru taleri dintr-un tezaur monetar descoperit la Târgoviște¹³. După lista păstrată în fosta arhivă a muzeului, trei dintre piese au fost identificate în colecția Institutului de Arheologie, fondul Al. Saint-Georges. Redăm în continuare cele trei exemplare identificate:

- Provinciile Unite, taler, anul 1639, inv. 4493;

¹² *Ibidem*, dosar 2/1935, f. 77.

¹³ *Ibidem*, dosar 10/1943, f. 65-66.

- Provinciile Unite, Geldern, taler, anul 1648, inv. 4496;
- Provinciile Unite, Campen, taler, anul 1648, inv. 4497.

Nu s-a reușit identificarea în colecție a celui de-al patrulea exemplar, un “taler turcesc” din anul Hegirei 1103. După datele furnizate în anexa ce însoțește procesul verbal, moneda ar putea fi o zolota emisă pentru sultanul Ahmed II (1691-1695). Acest exemplar oferă și data de încheiere a tezaurului, care a fost ascuns cel mai probabil în primii ani de domnie a lui Constantin Brâncoveanu, când au avut loc mișcări de trupe prilejuite de avansul trupelor austriece în Imperiul otoman, ajungând și în Țara Românească, la care se adaugă tulburările din Transilvania legate de răscoala curuților.

O altă descoperire rămasă inedită este menționată într-un document trimis Muzeului Al. Saint-Georges în august 1940 de către Direcțiunea Generală a Poliției¹⁴. Potrivit cercetărilor întreprinse de Inspectoratul Regional de Poliție și Siguranță al Ținutului Marea în ziua de 21 vara anului 1940 patru copii din satul Piatra, comuna Sibioara, jud. Constanța au descoperit într-o vale săpată de ape o oală în care se aflau mai multe monede de argint. Jandarmeria din localitate a recuperat de la descoperitori 150 de piese care, potrivit raportului, s-au dovedit a fi monede otomane bătute în anii Hegirei 1171 și 1187¹⁵. Ulterior redactării acestui document trimis împreună cu piesele la Muzeul Al. Saint-Georges a fost adăugat cu creionul numărul de piese din fiecare an menționat: 5 exemplare pentru anul 1171 și 145 exemplare pentru anul 1187. Ținând cont de specificul emisiunilor otomane din secolul al XVIII-lea, cele două date menționate în raport coincid cu anii de început ai domniilor sultanilor Mustafa III (1757-1774) și Abdülhamid I (1774-1789). Pornind de la datele aflate în arhiva muzeului s-a reușit reconstituirea tezaurului descoperit la Piatra, jud. Constanța, alcătuit exclusiv din monede otomane emise în secolul al XVIII-lea și păstrate în prezent în colecția Institutului de Arheologie “Vasile Pârvan”, fondul Al. Saint-Georges. Redăm în continuare lista exemplarele identificate:

- Mustafa III, zolota, (inv. 235/7965)
- Mustafa III, kuruş (inv. 235/7966)
- Mustafa III, onluk, 2 exemplare (inv. 235/7967-7968)
- Abdülhamid I, altmişlik (inv. 235/8000-8013, 8083-8092; 8094-8096, 8105-8108, 8114, 8119-8123, 8125-8131, 8133, 8135, 8139, 8143, 8145, 8147, 8149-8150, 8152-8162, 8165-8182, 8184-8185, 8187, 8189-8193, 8195-8197, 8199-8201, 8203-8206)
- Abdülhamid I, kuruş (inv. 235/8019-8021, 8079-8082, 8097-8104, 8109-8113, 8115-8118, 8124, 8132, 8134, 8136-8138, 8140-8142, 8144, 8148, 8151, 8163-8164, 8183, 8186, 8188, 8194, 8198, 8202, 8207)
- Abdülhamid I, ½ kuruş (inv. 235/8146).

¹⁴ *Ibidem*, dosar 7/1940, f. 77.

¹⁵ *Ibidem*, dosar 7/1940, f. 78.

Atât în cazul tezaurelor de la Petrești, jud. Bacău și Târgoviște, jud. Dâmbovița, cât și în cazul celui găsit la Piatra, jud. Constanța, cercetarea documentelor din arhiva muzeului Al. Saint-Georges a condus la reconstituirea acestor vechi izvoare numismatice. Coroborarea informațiilor păstrate în vechea arhivă a muzeului cu fondul de piese numismatice păstrat la Institutul de Arheologie “Vasile Pârvan” permite astfel introducerea în circuitul științific a unor vechi descoperiri care reflectă aspecte ale circulației monetare în teritoriile locuite de români în perioada medievală și la începutul epocii moderne.

*Mulțumim pe această cale domnului Eugen Nicolae pentru amabilitatea de a ne pune la dispoziție datele păstrate la Institutul de Arheologie “Vasile Pârvan” al Academiei Române.

Abstract: *The author presents the results of the researches undertaken in the old archives of the Alexander Saint-Georges museum. In 1948 the museum was closed and the collections were dispersed. Numismatic collections are preserved at Institute of Archaeology “Vasile Pârvan” but the information concerning the provenance of the pieces was lost. In the old archives of the Alexander Saint-Georges museum it was found some information about three coin hoards unpublished discovered at Petrești, Bacău county, Târgoviște, Dâmbovița county and Piatra, Constanța county. The author discuss on the importance of these discoveries.*

Key-Words: numismatics, coin hoards, museum, Alexandru Saint-Georges, archives

Cuvinte cheie: numismatică, tezaure monetare, muzeu, Alexandru Saint-Georges, arhive